

Tionde roten, tomt 103

Kvarteret Lilla Bommen

Tjugofjärde roten 1637–57v

Öster om Torggatan, norr om Klädes-
pressargatan

Tolfte roten 1657h–70

Västligaste delen av 10.103

”Upp emot vallen”

Möjligen ursprungligen del av nummer 102.

Den nordligaste tomten på Torggatans östra sida ”upp emot vallen” kallades ”Vrån”. Där bodde så tidigt som 1657 en *Erik Marbo*, som betalade kontributions-, bakugns- och tomtörespengar t.o.m. 1676, det sista året genom *Lars Marbo*, kallad stadsbåtsman och 1681 fiskare. Lars Marbo skrives ”ibidem” hos *Björn Nilsson*, förekommande ännu i 1696 års tomtöreslängd.

Gården förefaller att övergå till *kofferdibåtsmannen Anders Larsson Kruse*. I Ale härads vinterings protokoll § 18 står om Anders Larsson Kruse, att han hade betalat sin broder Håkan Larssons begravning. Han skulle få ersättning ur Håkans barns lösöresarv. Efter inventering av grannarna *Christian Dögen* och *Lars Kullberg* företogs bouppteckning den 6.12.1700 efter den barnlöse Anders Larsson. Hans arvingar var systrarna Elin och Börta Larsdöttrar, halvsysrarna Åsa och Ingri Larsdöttrar i Kattleberg och Håkan Larssons barn i Stiängeberg. Han efterlämnade hus och tomt på Torggatan upp emot vallen, kallad Vrån, värderad 100 d smt, som behölls av änkan.

Hon förefaller att vara identisk med den *Catarina Svensdotter*, som den 8.2.1701 (Gbg AIIb:4) förklaras att i betalning av Björn Nilssons sterbhus ha erhållit hans hus på Kvarnbergsgatan norr i staden mellan mästern Christian Dögen å ena sidan och sal Ingel Tores å andra sidan, som hon sålde till råd- och handelsmannen i Kungälv Hans Hansson för samma pris som hon själv köpt det.

Redan 1703 bor här *Engelbrekt Andersson fiskare*. Till kämnärsrätten den 9.12.1710 hade instämts *pigan Maria Månsdotter* och *Engelbrekt fiskares hustru Anna Svensdotter* samt den härifrån till Wismar utkommenderade *Anders Lillias hustru*. Maria Månsdotter anklagades för att hon hade insmugit sig här i staden trots att hon hade kommit ifrån de ”med sjukdom behäftade och därför misstänkta orter” – det var ju pest bl.a. i Stockholm det året. De båda andra hustrurna anklagades för att de trots förbud hade hyst Maria Månsdotter.

Den 12.9.1714 pantade Engelbrekt Andersson sin gård på Kvarnbergsgatan för lån av sin bror *Tore Andersson* av 135 d smt. Tomten värderades 1715 till 80 d smt, huset till 120 och lösöret till 10.

Visserligen står Engelbrekt Andersson fiskare i 1717 års upphandlingslängd tillsammans med hustrun Anna Svensdotter och de inneboende *Annika Larsdotter* och *Erik Olofsson fiskare*. Men redan den 23.12.1717 anklagades Anna som änka för landsköp. *Henrik Malm* hade vid Pryssekrogen påträffat henne med 4 säckar malt. Det borde motsvara 6 tunnor, varav 4 skulle stå i mätarehuset och 2 var förda hem i hennes hus.

Anna berättade, att sedan hon hade blivit änka och hennes svågrar förstått hennes slätta tillstånd, så hade de lovat att hjälpa henne till rätta och därför skickat henne 20 skäppor malt, varav hon skulle ha hälften och Erik murmästare hälften. Den ene svågern hette Anders Börgesson, den andre Tore Andersson och de bodde båda i Stärkereds socken. Hon skulle betala 10 mark stycket för skäppan. Hon hade tänkt att föra maltet till Mölndal för att låta mala det där men tänkte inte låta sälja det där, eftersom hälften tillhörde en annan. Hon hade accisedel och hade dessutom för avsikt att betala tull. Maltet hade inlagts hos kyrkoherden i Hospitalet. Det var av hennes svågrars egen årsväxt. Hon befalldes att skaffa hit svågrarna, ju förr dess hellre.

I 1725 års tomtöreslängd betecknas Engelbrekt Anderssons änka som fattig. Hon svarar 1730–33 för 2/3 tomt och Christian Dögens änka för 1/3 tomt. Engelbrekt fiskares änkas del övertogs 1734 av *borgaren Jon Gustafsson*. Resten ägdes 1734 av *färgaren Elias Rubbos änka* och 1736 av ägaren av den östligaste delen av 10.103 bokhållaren i Ostindiska Kompaniet *Jacob Johan Langeloh*, vilken genom köpekontrakt 26.2.1740 övertog även Jon Gustavssons gård ”belägen mellan Langelohs egen gård å ena och klädesvävare Triblers å andra”. I september 1740, då Langelohs dåliga ekonomi aktualiserades, återstod enligt Jon Gustavsson 600 d smt av köpeskillingen att betala.

Östligaste delen av 10.103

Gårdens historia kan man leda tillbaka till följande:

Olof Andersson båtekarl

(Kallas blandare 1662)

1667–75, M1676: 1 tomt

Gustavi tomtöreslängd 1670–81

Anders Andersson styrman

M 1670–73

Olof Nilsson skeppar

1663, 1666–76

Gustavi tomtöreslängd 1670–78

Gården kallas ”hans gård” med *klädespressaren (Christian Dögen)* som åbo 1679. ”Christian klädespressare” omtalas i bakugnslängden 1681. I Göteborgs magistrats registratur den 13.3.1676 omtalas att till den 6 april s.å. skulle följande (Marstrandsbor) instämmas mot Olof Nilsson skeppare: *Mäster Fredrik Bagge, Hans Kruse, Per Andersson, Rutger Schiller* och *Christen Rasmusson* samt *Henrik Insen* till Göteborgs rådhus den 2.9.1679. Under den närmaste tiden bör Olof Nilsson skeppare ha avlidit, ty den 22.9.1679 pantsatte Olof Bengtsson egendom på grund av att han lånat 90 rdr av avlidne skepparen Olof Nilssons små och omyndiga barns förmyndare Jöns Andersson i Högen.

Enligt en senare supplik av sonen *Matthias Dögen* skulle hans fader Christian Dögen ”sedan han övergav Militien i Schåne brukat sitt hantverk vid klädesfaktoriet till Kungl. Maj:ts tjänst”. Enligt andra uppgifter kom han hit till Göteborg närmast från Norrköping men han var antagligen född i Tyskland omkring 1652 (Berg I:1, 429, där släkten kallas ”Dögen fr Colberg”). I varje fall var han här i Göteborg redan 1678. Magistraten skrev då den 2 febr.: ”Dukberedaren Christian Dögen

är uppå vår permission hitkommen och fast nödig till hantverkets idkande”. För sin medellöshets skull kunde han ”icke arbetet angripa i brist på verktyg, sökiandes vår assistens att få de redskap avlidne klädespressaren Jon Nilsson haft och Måns Larsson i Kåhög sig tillhandlat”. Christian Dögen skulle betala 25 rdr courant under sex månaders förlopp. Magistraten gick i caution för betalning (Ba:5). Det omtalas den 8.11.1680, att klädespressaren Christian Dögen hade köpt gård av avlidne (skepparen) Olof Nilssons barn och icke betalt.

Christian Dögens första hustru *Maria Olofsdotter* var född 1661 och avled 1680 (begr. 6 april 18 år, 11 mån. och 5 dagar gammal. Kan hon ha varit dotter till Olof Nilsson?). Hans andra hustru *Britta Jons- eller Johansdotter* var född 1653 och avled 1733. Slaktargilletts ledamöter vände sig i kämnärsrätten den 23.1.1688 mot klädespressaren Christian Dögens hustru Britta Johansdotter och hennes syster *buntmakaren Lars Hanssons hustru Anna Johansdotter*: ”När gilletts ledamöter i lördags tillika med accisbetjänarna visiterade efter kött, som var olovligen slaktat till salu, överfölla dessa tvenne slaktardrängen Måns Casparsson med hugg och slag. Britta Johansdotter bekände, att hon slog honom med en nyckel, då hennes syster Anna Johansdotter och slaktardrängen voro samman och slogos”. Britta fick för tvenne blodviten böta 24 mark silvermynt. Ytterligare upplysning om hennes släkt får man i Väne härads vintertings protokoll 1706 § 2, där klädespressareänkan Brita Dögen i Göteborg anges ha systemen och fullmäktigen Bothild Jonsdotter i Erska. Brita Dögen hade krav på *kapt. Henrik Lilliebielkes* avlidna fru.

När det i april 1694 omtalas, att Christian Dögen hade köpt gård av *hustru Karin Börgesdotter* belägen på Kvarngatan mellan båtekarlen Björn Nilsson och Christian Dögens (gamla) gård å östra sidan bör det väl vara frågan om Olof Anders båtekarls gård (se ovan). Huseköpspenning betalades med 3 d smt. – Den 5.2.1698 gick Christian Dögen i caution för sin svåger *Torsten Larsson båtekarl*.

Christian Dögen avled av sten 1704 och begravdes den 26 juni. Bouppteckning företogs inte för rän 1706 (1706:337). Utom änkan efterlämnade han två söner Matthias och *Elias Dögen*. Elias, som var äldst hade avlidit före bouppteckningen men efter fadern. En styvdotter (Brittas dotter i tidigare äktenskap) *Christina Rolufsdotter* född 1775, död 1711, hade 27.3.1695 gift sig med *brännvinsbrännare Erik Olofsson Rubbo*, född 1660, död 1731 (?). Deras dotter *Judith Dorothea Rubbo* gifte sig med *Ambjörn Håkansson Lindquist*. – Själv blev Christian Dögens änka Britta Johansdotter omgift med *kapt. Paul Nöring*.

Den 11.6.1707 begärde Christian Dögens änka Brita attest över att hennes avlidne man var den förste som ”begynte Klädesfaktoriet inrätta här i Göteborg”. Utom klädespressare kallades han ”överskärare och skönfärgare” och vad Brita Dögen åsyftade i sin begäran om attest var att Christian Dögen införde tillverkning av klädesvaror i Göteborg. Enligt bouppteckningen ägde han vid sin död ”den östra tomten närmast åt östra hamnen med hus, värd 500 d smt, den andra gården, som änkan bebyggde, värd 700 d smt, den västra platsen med färghus värd 200 d smt samt två halva tomter utmed vällen, därav en bebyggd, 100 d smt”.

Familjen råkade i olycka på grund av en caution, som Matthias Dögen hade ingått för sin avlidne svärfader *borgmästaren i Strömstad Magnus Billman*, som var skyldig kronan pengar. Brita Dögen hade i sin tur gått i caution för sonen Matthias för 950 d smt. Enligt Brita hade Matthias Dögen i unga år låtit locka sig till denna olyckliga caution med att han skulle erhålla ett stort parti indigo, som falskeligen föregavs stå för Magnus Billmans räkning i England. Själv hade Matthias ingenting åtnjutit av de pengar, som Billman var skyldig kronan. Den 13.5.1709 beslöt Göteborgs rådhusrätt om prompt exekution. Man värderade genom *Leonhard Thim, Hans Wohlfart, Johan*

Wolfdauer och *Wilhelm Hoppe* hus och tomter vid Kvarnbergsgatan liksom pressar, pannor och andra lösören. Gården var belägen näst intill Pottmakaregården och ”arkliemästare Lindström bebor”. Matthias Dögen hade för länge sedan utfått sitt fäderne.

Den 31.5.1709 lagbjöds första resan framlidne färgaren Christian Dögens hus och tomt belägen till Väderkvarnsgatan för en balans till Kungl. Maj:ts och Kronan, som det häftade före, varandes värderat för 800 d smt. Möjligen nöjde man sig denna gång med exekution av lösöre.

I mål mellan klädesfärgare Christian Dögens änka och Hans Coopman redogjordes 1707 för skillnaden mellan kostnaderna för färgning i Stockholm och Göteborg. Man tvistade om ersättningen för färgningen. Coopman hade fournerat indigo, som var av så dålig kvalitet, att Britta Dögen hade måst omfärga. Arbetslönerna angavs vara högre än i Stockholm. – Under hänvisning till sin faders arbete i Kungl. Maj:t tjänst begärde Matthias Dögen någon leverans till Kronan att leva av t.ex. flaggduk till Karlskrona att väva, färga och förfärdiga. Han var bosatt hos modern 1710.

”Till följd av exekution, immission och laga värdering av framlidne färgaren och klädesmästaren Christian Dögens änkas östra hus och gård belägen på Kvarnbergsgatan mellan besökaren Johan Knöös gård å östra och hennes egen andra gård å västra sidan och det i anseende till gravation hos Kungl. Maj:t och Kronan 517 d smt rest för inträdd caution för dess son Matthias Dögen här rörande av 950 d smt Kungl. Maj:t andel, som han i Strömstad emottagit att i lantmäteriet klarera, som icke blivit fullgjort” utbjöds första resan denna östra gård 20.4.1713. Samma år den 12 oktober lät dygdesamma *Madame Adelheit Thornton* första gången uppbjuda framlidne färgaren Christian Dögens änkas hus och gård belägen på Kvarnbergsgatan för en fordran på 526 d 14 öre smt.

Även om äganderätten nog närmast var fiktiv visar tomtöreslängderna inga förluster i hus- och tomtvärden: 1715–17 svarar Christian Dögens änka fortfarande för två gårdar, som i tomtvärde 1715 antecknas till 450 d smt – mest i hela tionde roten. Husvärdet uppgick till 950 d smt, vilket endast överträffades i roten av innehavaren av 10.15 löjtnant Måns Ramdahl (1 120 d smt). I änkans ena gård bodde 1715: hon själv, skorstensfejaren Gottfrid Hammer (ej 1717) och skepparen Matthias Bäckman (ej 1717). Utom änkan, nu kallad fattig, bodde här 1717: Johan Kåhlares fattiga änka, kontrollören Johan Kåhlares, änkan Elin Svendsdotter, änkan Ambor Svendsdotter, den fattige Sven Månsson Loff med h. Ingri Jöransdotter, fattiga änkan Margareta Dorelia, Johan Swahlman med h. Annika Månsdotter. Se 10.104 ang. Christian Dögens änkas andra gård, som var mycket välbefolkad”

Mäster Matthias Dögen nämnes som boende hos modern 1730. Han var född 1688 (döpt 5 april s.å.) och avled 28.4.1731. Hans hustru, Strömstadsborgmästaren Magnus Billmans dotter, avled redan 1710. 1707 hade Matthias Dögen fått magistratens attest för lyftande av arv i staden Colberg.

Efter modern Britta Dögens död 1733 nämnes (Brita Dögens dotterson)

färgaren Elias Rubbo

som ägare till gårdarna. Den 20.4.1734 lånade han 400 d smt av *Erik Nissen som föreståndare av tyska kyrkan*. Han pantsatte då bl.a. den honom ärftligt tillfallna s.k. Christian Dögens hus och gård på Kvarnbergsgatan mellan pottmakare Christian Gelharts hus å östra och borgaren Jon Gustavssons hus å västra.

Den 30.8.1736 lät bokhållaren *Jacob Langeloh* uppbjuda ett hus och gård på Klädespressaregatan, som *målaren mästare Johan Ross* tillhandlat sig av åldermannen Ambjörn Lindquist (Gift med Britta Dögens dotterdotter Judith Dorothea Rubbo, se ovan) enligt upprättat köpebrev den 23.8.1736 för 570 d smt. Köpet hade sedan transporterats på bokhållaren Langeloh. Jacob Langeloh (också kallad Johan) var bokhållare på Ostindiska Kompaniet och pantade för ett lån på 1 259 d smt gården till Ostindiska Kompaniet.

Bokhållaren Langeloh gjorde emellertid snart nog konkurs. På auktion den 3.2.1741 försålde den fasta egendomen för 912 d smt och lösören för 84 d 5 öre smt. Att lösörena var så lågt värderade berodde på att familjen hade råkat ut för vådeld både i Köpenhamn och nära den nuvarande gården, då åtskilligt lösöre gått förlorat. Gården på Klädespressaregatan inropades av största fordringsägaren *Ostindiska Kompaniet*. Det sades i sammanhanget, att modern, som var död, kom från Hamburg för åtta år sedan (18.3.1741).

Johan Langeloh står skriven för gården ännu 1745.

I Alingsås stadsarkiv (EIII:10) finner man ett par notiser från familjen Langelohs fortsatta historia. Den 25.11.1751 talade *Gertrud Casperina Langeloh* om sin avlidne man bokhållaren Jacob Langelohs omyndiga barn i en skrivelse. I samma volym omtalas *fältskären Peter Essen* med dess hustru och svärmoder fru Langeloh.

Tomterna (1748:125 och 1748:126) betecknas 1748 och 1750 som ödetomter, sistnämnda år tillhörande *tullskrivaren vid Lilla Bommen Anders Widman*, död 28.6.1753. Han ägde enligt boupteckningen tre obebyggda tomter mellan vallen och Kvarnebergsgatan, som förut hade tillhört bokhållaren i Ostindiska Kompaniet Langeloh, vilka Widman köpt från *bokhållaren Birger Borgman* 11.7.1749 för 500 d smt (plus staket utom huset och fem lövträd). Tomterna såldes på auktion den 4.9.1753 efter Widman och hans likaledes avlidna hustru *Maria Wendelin*. Enligt auktionsinstrumentet hade tomterna värderats till 400 d smt. De köptes av *fabrikören Fredrik Erasmus Bissmarck* för 367.28 d smt. (Se också Berg II:11–12, 225.) Bissmarck erhöll första uppbud 24.9.1753. Tomterna kallades fabrikören Friederich Erasmus Bissmarcks bodar.

Den 13.11.1758 lät *direktören herr Thomas Fehman* första gången uppbjuda trenne uppå Klädespressaregatan emellan pottmakaren Lundgrens å västra och Schubergs avbrända tomter å östra sidan, som han hade köpt av fabrikören Fredrik Erasmus Bissmarck och dess *hustru Anna Dorothea* för 2 500 d smt jämte 100 d smt diskretion 19.10.1758. I tomtöreslängden 1760 kallades de direktören Fehmans ödetomt. Den ena tomten tillskrives 1762 murmästare D. Jungmarker, den andra murgesällen Stark. Båda tomterna tillhörde 1765–72 *murmästare Daniel Jungmarker*.

I en magistratens årshandling ges Daniel Jungmarker följande meritförteckning (EIIb:94): han hade "efter idkade studier flera år bevistat Academierna och lagt god grund både i mechanic, matematic och Geometrie, därefter lärt murmästarhantverket i Stockholm samt sedermera varit wärkgesäll hos assistenten uti detta Collegie och murmästaren Per Westrell, varefter han haft tillfälle att dageligen öva sig uti de sysslor, som tillkommer en skicklig murmästare". Enligt Berg (II:5–6, 290) var han murmästareålderman, fick burskap 18.7.1760, var riksdagsman för Göteborg 1769 och avled 23.2.1772 på sin gård Nedre Starbäck Sörgården i Habo socken. Han efterlämnade enligt bou 21.3.1772 9 744:23 d smt, därav hus och tomter nr 121–22 på Kvarnbergsgatan, 6 440 d, 2 avbrända ödetomter nr 37–38 i tionde roten på Kvarnbergs- el. Nygatan samt ½ kronoskatte Neder Starbäck Sörgården i Habo 5152 daler, inköpt 15.7.1765 från tyske fänriken Gustaf von Hackwitz. *Brodern murmästare Anders Christoffersson Jungmarker* fick burskap i Göteborg 10.6.1763.

Daniel Jungmarkers *änka Elisabeth Catarina Holm*, som var dotter till skeppsbyggmästare Bengt Holm i Stockholm, sålde tillsammans med sin nye man *expeditionskronobefallningsman Anders Johan Hvass* den 6.6.1777 för 8 000 d smt eller 1 333 rdr 16 skill specie köpeskilling ”ett i stadens femte kvarter vid Klädespressaregatan beläget stenhuss med tillhörande tomter” till *källarmästare Martin Schlemminger*, som uppbjöd fastigheten (tidigare kallad 10:123) första gången den 23.8.1784. Närmaste nabor förklarades vara bryggaren Petter Fox och pottmakaren Lundgrens sterbhusdeltagare. (30-penning 44 rdr 24 skill. specie). Martin Schlemminger var ägare 1787, hans änka 1790 och hennes arvingar år 1800. Hos honom bodde 1785 *traktören Christian Schlemminger* 1807 tillhörde fastigheten vagnmakare Erik Westring.